

Wiesława Duży

Tomasz S. Ceran, "Szmalcówka".
Historia niemieckiego obozu w
Toruniu (1940-1943) na tle ideologii
nazistowskiej. Bydgoszcz-Gdańsk
2011, ss. 167

Rocznik Toruński 39, 307-308

2012

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

Bożej. Starannie wydaną książkę wzbogacają liczne ryciny i fotografie związane z omawianymi wydarzeniami.

Tomasz S. Ceran, „*Szmalcówka*”. *Historia niemieckiego obozu w Toruniu (1940–1943) na tle ideologii nazistowskiej*, Bydgoszcz-Gdańsk 2011, ss. 167

Tomasz S. Ceran podjął się opracowania historii jednego z nazistowskich obozów przesiedleńczych, zlokalizowanego w przedwojennej fabryce smalcu i olejów w Toruniu. Pierwszą część swojej pracy poświęcił na krótką charakterystykę ideologii nazistowskiej i symboliki nazistowskiej swastyki. Powoływał się przy tym na liczne relacje i wspomnienia, zarówno więźniów obozu przesiedleńczego w Toruniu, jak i załogi „szmalcówki”, nie pomijając innych tekstów pozwalających ukazać szerszy kontekst omawianego zagadnienia.

Główną część pracy zajmują informacje dotyczące kadry obozu, jego powstania i lokalizacji. Znajdziemy tam szczegółowe informacje o liczbie więźniów (dane o transportach zebrano chronologicznie w tabelach, a na mapie zaznaczono obszar, z którego więźniowie trafiali do obozu), selekcji więźniów ze względu na ich narodowość, warunkach pracy i życia w „szmalcówce” wraz z wykazem chorób, na które zapadali, oraz wspomnienia o ich katowaniu przez niemiecką załogę. Część opracowania zajmują też relacje o gestach wsparcia i pomocy udzielanej niektórym więźniom przez komendanta obozu Willy’ego Ehlerta i innych Niemców. Autor przygotował też zestawienie imienne 515 osób, które zmarły w obozie. W wykazie znalazły się ich nazwiska, daty urodzenia i śmierci oraz wiek i przyczyna zgonu.

Autor przeprowadził obszerną kwerendę archiwalną, wykorzystał też liczne relacje i wspomnienia. Całość uzupełniają mapy i plany, indeks osób, ryciny prezentujące warunki życia w obozie, fotografie przedstawiające stan obecny terenu poobozowego – tablicę i pomnik upamiętniające ofiary „szmalcówki” – oraz obszerny aneks źródłowy, w którym zamieszczono dziesięć dokumentów dotyczących dziejów obozu: pismo związane z pochówkiem ośmiorga dzieci zmarłych w obozie w 1941 r., sprawozdanie lekarza obozowego z 1942 r., meldunek komendanta obozu o liczbie więźniów, miejscach ich pracy oraz kwalifikacjach zawodowych z 1942 r., wyciągi z akt z 1948 r. z danymi osób, które zmarły w obozie w Toruniu, protokoły przesłuchań Jana Krygera, Marty Foksińskiej i Feliksa Gudanka, więźniów „szmalcówki”, z lat 1968–1970, przez Okręgową Komisję Badania Zbrodni Hitlerowskich w Bydgoszczy, dokument dotyczący przesiedlenia rodziny Augustyniaków z Chełm-

zy do obozu w Toruniu, list Włodzimierza Przybylińskiego, więźnia obozu w byłej fabryce smalcu i oleju, do Okręgowej Komisji Badania Zbrodni Hitlerowskich w Bydgoszczy oraz powojenne wiersze innego więźnia, Henryka Włodzimierza Klimka.

Instytut Historii i Archiwistyki Uniwersytetu Mikołaja Kopernika (1945–2011). Dzieje zakładów i główne kierunki badań, red. Jarosław Kłaczko, Toruń 2011, ss. 291

Jednym z elementów obchodów 65. rocznicy utworzenia Uniwersytetu Mikołaja Kopernika było wydanie omawianej książki. Znajdziemy w niej wyniki rekonesansu i podsumowania dotychczasowych osiągnięć, naukowych i dydaktycznych, toruńskich historyków i archiwistów. Książka stanowi jednocześnie XI część serii wydawniczej „Homines et historia”. Tom otwiera poczet portretów dyrektorów Instytutu Historii i Archiwistyki. Osiemnaście rozdziałów składających się na publikację przygotowali pracownicy Instytutu. Autorzy nakreślają w nich nie tylko przeszłe wydarzenia związane z działalnością zakładów, ale też przybliżają problematykę badawczą podejmowaną aktualnie oraz zakreślają plany na przyszłość. Znaczną część opracowania stanowią też informacje o losach naukowców, którzy kontynuują karierę zawodową poza Uniwersytetem Mikołaja Kopernika. Część informacji zawartych w omawianej publikacji ma unikatowy, wspomnieniowy charakter. Oprócz wykazu publikacji pracowników Instytutu w książce można znaleźć kilka barwnych opowieści o jego funkcjonowaniu w zmieniających się warunkach politycznych. Książkę uzupełnia indeks osób przygotowany, tak jak i wstęp, przez jej redaktora, obecnego zastępcę dyrektora Instytutu Historii i Archiwistyki.

Wiesława Duży (Toruń)